

EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS

Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila

ALMA INSIGHTS • Helsinki 2026

7., uudistettu painos

Copyright © 2026 Alma Media Finland Oy ja tekijät
Yhteistyössä Juristiliiton Kustannus

Kansi: Outi Pallari

Taitto: NotePad Ay/Aste Helsinki Oy

ISBN 978-952-14-5134-8

ISBN 978-952-14-5135-5 (verkkokirja)

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2026

Anna kirjasta palautetta: kustannustoimitus@almainsights.fi

Esipuhe 1. painokseen

Toimiessani taannoin oikeusministeriön lainvalmisteluosastolla sain tehtäväkseni laatia selvityksen lainsäädäntömme ja Euroopan ihmis-oikeussopimuksen välisistä suhteista. Asia oli ajankohtainen Suomen valmistautuessa liittymään Euroopan neuvostoon ja ratifioimaan mainitun sopimuksen. Selvityksen (”Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus Suomen näkökulmasta”, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 21/1988) tultua varsin nopeasti loppuunmyydyksi heräsi ajatus laatia sen pohjalta oppi- ja käsikirjatarpeita palveleva yleisesitys ihmisoikeussopimuksesta, jonka merkitys suomalaisessa lainkäytössä ja lainvalmistelussa ei suinkaan rajoittunut ratifiointivaiheeseen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen materiaalisia oikeuksia turvaavia määräyksiä koskevien jaksojen osalta käsillä oleva teos onkin paljolti uudistettu versio laatimastani selvityksestä, kun taas muilta osin yhteys lainvalmisteluosaston julkaisuun 21/1988 tuskin on havaittavissa.

Kirjan valmistuttua esitän kiitollisuuteni kaikille – oikeusministeriön, Helsingin yliopiston ja Euroopan ihmisoikeustoimikunnan piirissä sekä muualla vaikuttaville – henkilöille, jotka tavalla tai toisella ovat myötävaikuttaneet teoksen syntymiseen. Ketään unohtamatta on syytä erikseen mainita OTK Leif *Berg* Euroopan ihmisoikeustoimikunnan sihteeristöstä, professori Mikael *Hidén*, lainsäädäntöneuvos Lauri *Lehtimaja*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomari, OTT Raimo *Pekkanen* sekä OTL Martin *Scheinin*, jotka kaikki muiden kiireidensä ohella ovat lukeneet ainakin osia käsikirjoituksesta ja esittäneet tekstiä parantaneita kommentteja. Sisartani tekstiilitaiteilija Maija *Forssia* kiitän ja onnittelen kannen suunnittelusta. Lakimiesliiton Kustannusta kiitän kirjan kustantamisesta ja erityisesti kustannuspäällikkö Anna-Liisa *Laurilaa* pitkämielisyystään, jota hän

osoitti käsikirjoituksen viivästyessä moneen otteeseen. Edelleen osoitan kiitollisuuteni Lainopillisen Ylioppilastiedekunnan Kustannustoimikunnalle, jonka myöntämän määrärahan turvin saatoinkin palkata kaksi erinomaista tutkimusavustajaa. Näistä VTK, LL.M. Ann-Sofie *Stude* auttoi monella tapaa työn eri vaiheissa, oik. yo. Juhani *Kortteen* puolestaan painatuksen aikana. Oikeustapaus- ja asiahakemisto ovat pääosin kahden viimeksi mainitun henkilön aikaansaannosta. Unohdaa en myöskään voi OTL Matti *Tupamäkeä*, joka on osoittanut ihailtavaa kärsivällisyyttä opastaessaan minua tekstinkäsittelylaitteen käytössä ja auttaessaan erään alkukesän yön pitkinä tunteina seuraavana päivänä painoon lähetetyn käsikirjoituksen tulostamisessa.

Kukaan edellä mainituista ei tietenkään vastaa niistä puutteellisuuksista, joita tekstiin kaikesta huolimatta on jäänyt. Samoin on syytä mainita, että henkilökohtaisia tulkintojani ei luonnollisestikaan tule missään yhteydessä pitää Euroopan ihmisoikeustoimikunnan (jonka jäsen olen) näkemyksenä. Olen pyrkinyt esittämään asiat tavalla, joka tekee selväksi, milloin selostan toimikunnan (tai muiden valvontaelinten) kannanottoja, milloin taas esitän omia arvioitani valvontaelinten mahdollisesta suhtautumisesta johonkin kysymykseen. Olin monella tapaa mukana myös sopimuksen ratifiointia Suomessa valmisteltaessa, joten esimerkiksi eräät sopimustekstin käännöksiä koskevat huomautukseni voivat tuntua jälkiviisaudelta. En kuitenkaan ole niistä pidättäytynyt, sen enempiä kuin pidättäydyn korjaamasta tähän teokseen jääviä puutteita mahdollisessa toisessa painoksessa.

Porthaniassa elokuun 15. päivänä 1991

Matti Pellonpää

Esipuhe 7. painokseen

Matti Pellonpään teoksen *Euroopan ihmisoikeussopimus* ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1991. Viides ja kuudes uudistettu painos, jotka laadittiin neljän kirjoittajan yhteistyönä, ilmestyivät aikaisempia huomattavasti laajempina vuosina 2012 ja 2018. Vuoden 2018 painos oli laajentunut erityisesti sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen että kotimaisten toimijoiden ihmisoikeussopimuksen soveltamiseen liittyvän uuden käytännön kautta. Käsillä oleva seitsemäs, uudistettu painos seurailee aikaisempien painosten rakennetta.

Teoksen pääluvut I–IV ja VI, joiden laatimisesta Matti Pellonpää oli aiemmin päävastuussa, me allekirjoittaneet olemme päivittäneet yhdessä. *Monica Gullans* on ollut päävastuussa luvusta V sekä luvun VII artikloja 8–12 ja 15–18 koskevista jaksoista, *Pasi Pölönen* saman luvun VII artikloja 2–5 ja 13–14 koskevista jaksoista sekä luvuista VIII, IX ja X. *Antti Tapanilan* osuus on vastaavasti koostunut luvun VII artikloja 6 ja 7 koskevista jaksoista sekä luvusta XI. Kirjoittajat ovat kuitenkin käsikirjoitusvaiheessa lukeneet toistensa osuuksia, ja tekstiä on kauttaaltaan muokattu näin saatujen kommenttien pohjalta.

Oikeuskäytäntöä kehittäviä *key case* -ratkaisuja on pääsääntöisesti otettu huomioon vuoden 2025 loppuun asti. Ihmisoikeussopimusta täydentävä kuudestoista pöytäkirja avasi voimaan tullessaan vuonna 2018 ylimmille tuomioistuimille tärkeän mahdollisuuden neuvoantavien lausuntojen pyytämiseen ihmisoikeustuomioistuimelta, ja kirjassa on otettu huomioon annetut neuvoa-antavat lausunnot.

Kiitämme Alma Insightsia ja kustannustoimittaja *Aino Rauniota*. Kiitos kuuluu myös Suomen Tietokirjailijat ry:lle ja Suomen Rooman instituutille Antti Tapanilalle myönnetystä tuesta.

Meillä oli suuri etuoikeus tehdä kirjan aiempia painoksia yhdessä Matin kanssa. Olemme kiitollisia hänen omaisilleen, että saamme jatkaa teoksen julkaisemista.

Helsingissä maaliskuun 4. päivänä 2026

Monica Gullans Pasi Pölönen Antti Tapanila

Sisällys pääpiirteittäin

Esipuhe 1. painokseen	V
Esipuhe 7. painokseen	VII
Lyhenteitä.....	XXIII
I Johdanto	1
II Ihmisoikeussopimuksen luonne ja ulottuvuus.....	9
III Ihmisoikeussopimus valtionsisäisessä oikeudessa	47
IV Euroopan ihmisoikeussopimus ja Euroopan unioni	89
V Ihmisoikeussopimusta koskeva kansainvälinen valvonta	169
VI Ihmisoikeussopimusta koskevat tulkintaperiaatteet	333
VII Artiklat 2–18 sekä kahdestoista lisäpöytäkirja	369
VIII Ensimmäinen lisäpöytäkirja	1083
IX Neljäs lisäpöytäkirja.....	1119
X Kuudes ja kolmastoista lisäpöytäkirja (kuolemanrangaistuksen kieltö)	1139
XI Seitsemäs lisäpöytäkirja.....	1143
Lähteitä	1169
Oikeustapaushakemisto.....	1171
Oikeustapaushakemistoa ja oikeustapausviittauksia koskevia selityksiä	1237
Asiahakemisto	1241

Sisällys

ESIPUHE 1. PAINOKSEEN	V
ESIPUHE 7. PAINOKSEEN	VII
LYHENTEITÄ	XXIII
I JOHDANTO	1
1 Euroopan neuvosto ihmisoikeuksien suojelijana ja edistäjänä	1
2 Suomi ja Euroopan neuvosto	7
II IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN LUONNE JA ULOTTUVUUS	9
1 Ihmisoikeussopimuksen syntyhistoriasta ja rakenteesta...	9
2 Ihmisoikeussopimuksen valtioille asettamien velvoitteiden yleisestä luonteesta ja ulottuvuudesta	12
2.1 Sopimusvelvoitteiden yleinen luonne ja henkilöllinen ulottuvuus	13
2.2 Sopimusvelvoitteiden alueellinen ulottuvuus (valtion lainkäyttövalta)	14
2.3 Sopimusvelvoitteiden aineellinen ulottuvuus	27
3 Yleisiä näkökohtia sopimuksessa turvattujen oikeuksien luonteesta ja sisällöstä. Euroopan sosiaalinen peruskirja...	31
4 Varauvat Euroopan ihmisoikeussopimukseen	40
4.1 Sopimuksen asettamat vaatimukset	40
4.2 Suomen varaumasta	43

III	IHMISOIKEUSSOPIMUS VALTION SISÄISESSÄ OIKEUDESSA ..	47
1	Yleisiä näkökohtia.....	47
2	Sopimuksen asemasta eri sopimusvaltioiden oikeusjärjestyksissä	50
3	Euroopan ihmisoikeussopimus Suomen oikeusjärjestyksessä	58
3.1	Yleisiä näkökohtia kansainvälisten sopimusten asemasta Suomen oikeusjärjestyksessä	58
3.2	Euroopan ihmisoikeussopimuksen voimaansaattaminen ja sopimuksen asema Suomessa	62
3.2.1	Sopimuksen voimaansaattaminen	62
3.2.2	Sopimuksen valtionsisäinen asema ja sen merkitys erityisesti lainsäädäntötyössä...	65
3.2.3	Euroopan ihmisoikeussopimus tuomioistuimissa ja muussa lain soveltamisessa	68
3.2.3.1	Yleistä.....	68
3.2.3.2	Ihmisoikeusystävällisen tulkinnan periaate korkeimpien oikeuksien käytännössä	71
3.2.3.3	Perustuslain etusija ja Euroopan ihmisoikeussopimus	83
IV	EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUS JA EUROOPAN UNIONI ...	89
1	Ihmis- ja perusoikeudet EU-oikeudessa: Yleistä.....	89
2	EU:n perusoikeuskirja.....	97
3	Euroopan ihmisoikeussopimus EU-oikeuden eri osa-alueilla.....	105
3.1	Perusoikeuksien soveltamisala	106
3.2	Euroopan ihmisoikeussopimus ja sisämarkkinavapaudet	109
3.3	Yhteistyöstä vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueella	114

3.4	Oikeudenkäynti kansallisessa tuomioistuimessa	120
3.5	Eräitä muita tilanteita	129
4	EU:n oma viranomais- ja tuomioistuinkäytäntö	132
4.1	Johdanto	132
4.2	Kilpailuoikeus	134
4.3	Menettely EU:n tuomioistuimessa ja unionin yleisessä tuomioistuimessa	139
5	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja EU-tuomioistuin	147
6	EU:n liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen	158
V	IHMISOIKEUSSOPIMUSTA KOSKEVA KANSAINVÄLINEN VALVONTA	169
1	Valvontajärjestelmä ennen 1.11.1998 voimaan tullutta uudistusta	169
2	Nykyistä valvontajärjestelmää koskevia yleisiä näkökohtia	171
2.1	Valvontajärjestelmän uudistaminen	171
2.2	Nykyisen valvontajärjestelmän pääpiirteet	175
3	Neuvoa-antavat lausunnot	180
3.1	Ministerikomitean pyynnöstä annettavat neuvoa-antavat lausunnot	180
3.2	Ylimpien kansallisten tuomioistuinten pyynnöstä annettavat neuvoa-antavat lausunnot	182
4	Raportointimenettely	189
5	Valtiovalitusmenettely	192
6	Yksilövalitusmenettely	202
6.1	Yleisiä näkökohtia	202
6.2	Valituksen tutkittavaksi ottamisen edellytykset (<i>conditions of admissibility</i>)	206
6.2.1	Väitetty konkreettinen ihmisoikeusloukkaus (uhriasema)	206

6.2.2	Kotimaisten oikeuskeinojen käyttö ja valitusajan noudattaminen	219
6.2.2.1	Kotimaisten oikeuskeinojen käyttö.....	219
6.2.2.2	Valitusajan noudattaminen (neljän kuukauden sääntö).....	234
6.2.3	Yhteensopivuus yleissopimuksen määräysten kanssa.....	238
6.2.4	Muita muodollisia tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä.....	244
6.2.5	Valitus ei saa olla ”ilmeisen perusteeton”	250
6.2.6	Valittajan on tullut kärsiä ”merkittävää haittaa”	251
6.3	Menettelystä ihmisoikeustuomioistuimessa.....	252
6.3.1	Johdanto	252
6.3.2	Valituksen ottaminen tutkittavaksi	254
6.3.3	Sovintomenettely	257
6.3.4	Jutun poistaminen asialistalta	260
6.3.5	Asiakysymyksen käsittely	266
6.3.5.1	Todisteluun liittyvistä kysymyksistä	266
6.3.5.2	Muusta menettelystä	268
6.3.6	Menettelyyn liittyviä erityiskysymyksiä	271
6.3.6.1	Väliaikaiset turvaamis- toimenpiteet	271
6.3.6.2	Oikeusapu	278
6.3.6.3	Siirtäminen suureen jaostoon	279
7	Ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden luonteesta ja vaikutuksista.....	282
7.1	Yleisiä näkökohtia.....	282
7.2	Vahingonkorvaus tai muu hyvitys ja oikeudenkäyntikulujen korvaaminen	285
7.2.1	Yleisiä näkökohtia	285
7.2.2	Korvaus aineellisesta vahingosta.....	288

7.2.3	Hyvitys aineettomasta vahingosta.....	291
7.2.4	Korvauksen määrää ja laskentaperusteita koskevia lisänäkökohtia.....	294
7.2.5	Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen ...	299
7.2.6	Valuutta ja korko.....	300
7.2.7	Kuittaus	301
7.3	Lainsäädännön muuttaminen ja muut yleiset toimenpiteet	302
7.4	Tuomioiden vaikutukset valtionsisäisessä prosessissa tai muussa valtionsisäisessä menettelyssä	313
7.5	Ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden vaikutuksista Suomessa	317
7.6	Suomen osalta todetut sopimusloukkaukset.....	322
8	Ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden noudattamisen ja täytäntöönpanon valvonta	324
VI	IHMISOIKEUSSOPIMUSTA KOSKEVAT TULKINTAPERIAATTEET	333
1	Johdanto	333
2	Ihmisoikeustuomioistuimen noudattamista tulkintaperiaatteista.....	334
3	Oikeuksien rajoittamisesta ja valtion harkintamarginaalista	352
VII	ARTIKLAT 2-18 SEKÄ KAHDESTOISTA LISÄPÖYTÄKIRJA	369
1	Johdanto	369
2	Oikeus elämään (2 artikla).....	372
2.1	Velvollisuus toimenpiteisiin elämän suojaamiseksi	373
2.2	Elämän riistämisen kielto.....	387
2.3	Prosessuaaliset vaatimukset	395
2.4	Abortti ja eutanasia.....	404

3	Kidutuksen kielto (3 artikla)	411
3.1	Positiiviset velvoitteet.....	412
3.2	Kidutuksesta ja epäinhimillisestä kohtelusta.....	417
3.2.1	Kidutus	417
3.2.2	Epäinhimillinen kohtelu	421
3.3	Halventavasta kohtelusta	429
3.4	Epäinhimillisen kohtelun kielto ja ulkomaalaisasiat.....	441
3.5	Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen ehkäisemiseksi solmittu eurooppalainen yleissopimus.....	463
4	Orjuuden ja pakkotyön kielto (4 artikla)	468
5	Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (5 artikla)	481
5.1	Perussäännökset henkilökohtaisesta vapaudesta ja vapaudenriiston edellytykset (5 artiklan 1 kappale)	482
5.1.1	Vapaus ja henkilökohtainen turvallisuus	482
5.1.2	Vapaudenriiston edellytykset.....	487
5.1.2.1	Rikostuomioon perustuva vapaudenriisto	498
5.1.2.2	Muuhun oikeuden määräykseen taikka lailliseen velvollisuuteen perustuva vapaudenriisto	502
5.1.2.3	Pidättäminen ja vangitseminen...	505
5.1.2.4	Alaikäiseen kohdistuva vapaudenriisto	508
5.1.2.5	Mielenterveyslainsäädäntöön perustuva vapaudenriisto ja eräät muut tapaukset.....	510
5.1.2.6	Ulkomaalaisoikeudellinen ja rikoksentehtäjän luovuttamisen yhteydessä sovellettava vapaudenriisto	518
5.2	Oikeus saada tieto vapaudenriiston syistä (5 artiklan 2 kappale).....	523

5.3	Pidätetyn oikeus tulla viipymättä tuoduksi tuomioistuimeen ja hänen oikeutensa oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa (5 artiklan 3 kappale).....	525
5.3.1	Yleisiä näkökohtia	525
5.3.2	Oikeus viipymättä tapahtuvaan tuomioistuinkontrolliin.....	527
5.3.3	Oikeus kohtuullisessa ajassa tapahtuvaan tuomioistuinkäsittelyyn	530
5.4	Vapaudenriiston laillisuutta koskeva tuomioistuinkontrolli yleensä (5 artiklan 4 kappale).....	538
5.4.1	Sopimusmääräystä ja sen soveltamisalaa koskevia yleisiä näkökohtia.....	538
5.4.2	”Tuomioistuin” ja siltä edellytettävä menettely	545
5.4.3	Viipymättä tapahtuva tuomioistuinkäsittely	555
5.5	Oikeus vahingonkorvaukseen laittoman vapaudenriiston johdosta (5 artiklan 5 kappale).....	560
6	Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 artikla)...	563
6.1	Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat perussäännöt.....	564
6.1.1	Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin päätettäessä henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.....	564
6.1.1.1	Oikeus tuomioistuin-käsittelyyn.....	564
6.1.1.2	Immunitetti tuomioistuimeen pääsyn rajoitteena.....	572
6.1.1.3	Oikeuksista ja velvollisuuksista päättäminen	578
6.1.1.4	Käsite ”civil rights and obligations”	587

6.1.1.5	Tuomioistuimen riippumattomuus.....	596
6.1.1.6	Tuomioistuimen puolueettomuus.....	603
6.1.1.7	Sopimuksen 6 artikla oikeusvaltioperiaatteen ilmentäjänä.....	618
6.1.1.8	Suullinen käsittely	626
6.1.1.9	Oikeudenkäynnin julkisuus	632
6.1.1.10	Equality of arms.....	635
6.1.1.11	Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvistä muista vaatimuksista	641
6.1.1.12	Perusteluvelvollisuus.....	644
6.1.1.13	Kohtuullinen käsittelyaika	650
6.1.2	Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikossyytteestä päätettäessä	657
6.1.2.1	”Rikossyyte” 6 artiklan tarkoittamassa mielessä.....	657
6.1.2.2	Lailla perustettu riippumaton ja puolueeton tuomioistuin	665
6.1.2.3	Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisällöstä rikosasioissa.....	677
6.2	Syyttömyysolettama.....	730
6.3	Rikosoikeudenkäyntiä koskevat erityissäännökset	740
6.3.1	Oikeus saada tieto syytteen sisällöstä	741
6.3.2	Oikeus valmistella puolustusta	748
6.3.3	Oikeus puolustautua ja saada tarvittaessa oikeusapua.....	750
6.3.4	Oikeus kuulustella ja kuulustuttaa todistajia	768
6.3.5	Oikeus maksuttomaan tulkkiapuun.....	796

7	Ei rangaistusta ilman lakia (7 artikla)	798
8	Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (8 artikla)	809
8.1	Yleisiä näkökohtia sopimusmääräyksestä ja sen aiheuttamien velvoitteiden ulottuvuudesta.....	809
8.1.1	Positiiviset velvoitteet	810
8.1.2	Menettelylliset velvoitteet.....	814
8.1.3	Elinympäristö	815
8.1.4	Oikeuksien yhteensovittaminen	820
8.1.5	Sopimusmääräyksen soveltumisen rajoista	824
8.2	Yksityiselämän suojasta	826
8.2.1	Yksityiselämän käsite	826
8.2.2	Henkilökohtainen koskemattomuus, identiteetti ja itsemääräämisoikeus.....	827
8.2.3	Yksityisyys	847
8.3	Perhe-elämän suojasta	856
8.3.1	Perhe-elämän käsite	856
8.3.2	Sopimusmääräyksen merkitys perhe- ja lapsioikeudellisissa asioissa.....	857
8.3.3	Sopimusmääräyksen merkitys ulkomaalaisoikeudessa	869
8.4	Kodin suojasta	879
8.5	Kirjeenvaihdon suojasta	883
9	Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus (9 artikla) ...	891
9.1	Yleisiä näkökohtia.....	892
9.2	Oikeudesta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen	893
10	Sananvapaus (10 artikla)	909
10.1	Yleisiä näkökohtia.....	909
10.2	Sananvapaus ja yleisiä asioita koskeva julkinen keskustelu	925
10.2.1	Poliittiset mielipiteet ja yleisiä asioita koskeva julkinen keskustelu	925
10.2.2	Lähdesuoja	940

10.3	Väärinkäytöksistä ilmoittaminen (<i>whistle blowing</i>).....	944
10.4	Kaupallinen, uskonnollinen ja poliittinen mainonta	947
10.5	Taiteellinen ilmaisu.....	950
10.6	Oikeudenkäyntiavustajan sananvapaus	953
10.7	Oikeus vastaanottaa tietoja	955
10.8	Muita näkökohtia	957
11	Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (11 artikla)	960
11.1	Yleisiä näkökohtia.....	960
11.2	Kokoontumisvapaus	961
11.3	Yhdistymisvapaus	967
11.4	Vapaus perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa turvaamiseksi	975
12	Oikeus avioliittoon (12 artikla)	982
13	Oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin (13 artikla)	986
13.1	Yleisiä näkökohtia.....	986
13.2	Oikeussuojakeinot oikeudenkäynnin kohtuutonta kestoja vastaan.....	989
13.3	Oikeussuojakeinon vaatimuksista muissa asioissa.....	998
14	Syrjinnän kielto (14 artikla ja kahdestoista lisäpöytäkirja)	1012
14.1	Ihmisoikeussopimuksen 14 artikla.....	1012
14.2	Kahdestoista lisäpöytäkirja (yleinen syrjinnän kielto).....	1055
15	Sopimusvelvoitteista poikkeaminen hätätilan aikana (15 artikla)	1059
16	Ulkomaalaisten poliittisen toiminnan rajoittaminen (16 artikla)	1071
17	Oikeuksien väärinkäytön kielto (17 artikla)	1073
18	Oikeuksien käyttöä koskevien rajoitusten rajoittaminen (18 artikla)	1076

VIII ENSIMMÄINEN LISÄPÖYTÄKIRJA.....	1083
1 Johdanto	1083
2 Omaisuudensuoja (1 artikla).....	1084
2.1 Sopimusmääräystä ja sen suojaamaa ”omaisuutta” koskevia yleisiä näkökohtia	1084
2.2 ”Kolme sääntöä”	1090
2.2.1 Omaisuuden ottaminen	1090
2.2.2 Oikeus nauttia rauhassa omaisuudesta ..	1095
2.2.3 Valtion oikeus omaisuuden käytön sääntelyyn (kontrollisääntö)	1100
3 Oikeus koulutukseen (2 artikla)	1105
4 Oikeus vapaisiin vaaleihin (3 artikla)	1109
IX NELJÄS LISÄPÖYTÄKIRJA	1119
1 Johdanto	1119
2 Velkavankeuden kieltö (1 artikla)	1119
3 Liikkumisvapaus (2 artikla)	1120
4 Kielto karkottaa kansalaisia ja oikeus päästä omaan valtioon (3 artikla).....	1129
5 Ulkomaalaisten joukkokarkotuksen kieltö (4 artikla)	1133
X KUUKES JA KOLMASTOISTA LISÄPÖYTÄKIRJA (KUOLEMANRANGAISTUKSEN KIELTO)	1139
XI SEITSEMÄS LISÄPÖYTÄKIRJA	1143
1 Johdanto	1143
2 Ulkomaalaisten karkottamista koskevat oikeus- suojakeinot (1 artikla)	1143
3 Muutoksenhaku rikosasioissa (2 artikla)	1147
4 Vahingonkorvaus väärän tuomion johdosta (3 artikla)	1151

5	Ne bis in idem (4 artikla).....	1152
6	Aviopuolisoiden yhdenvertaisuus (5 artikla)	1167
	LÄHTEITÄ.....	1169
	OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO	1171
	OIKEUSTAPAUSHAKEMISTOA JA OIKEUSTAPAUSSIITTAKUSIA KOSKEVIA SELITYKSIÄ.....	1237
	ASIAHAKEMISTO	1241